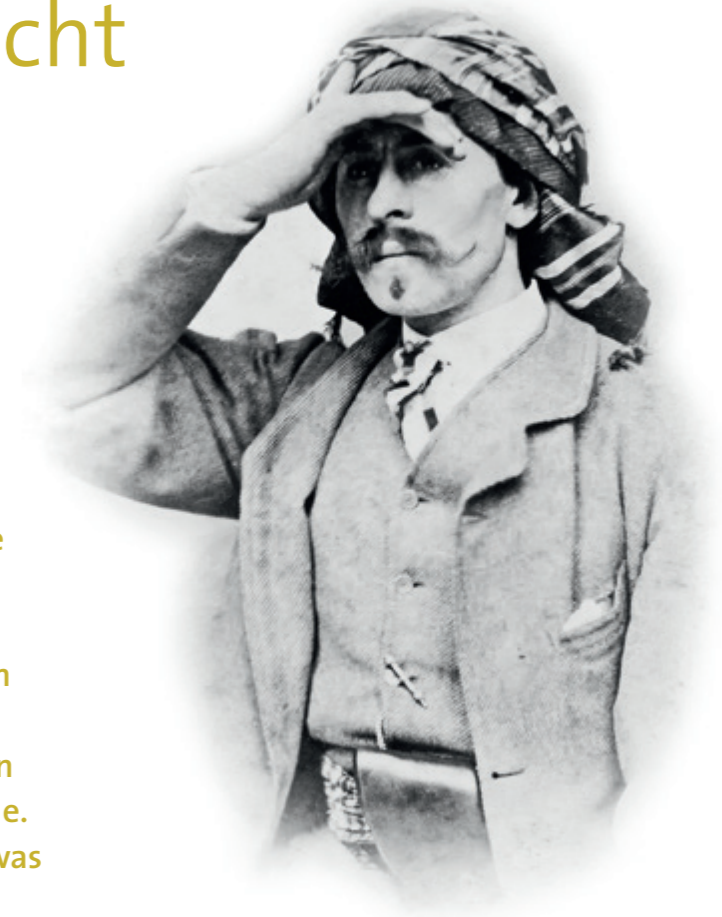

Een oriëntalist in Utrecht

Willem de Famars Testas (1834-1896)

Willem de Famars Testas wordt beschouwd als de vroegste Nederlandse vertegenwoordiger van het oriëntalisme, de romantische verbeelding van het Oosten in de westerse schilderkunst. Hij maakte in 1858 en 1868 twee lange reizen door Egypte en het Midden-Oosten, waarop zijn meeste werken zijn gebaseerd. Minder bekend is dat de geboren en getogen Utrechter ook graag honden en paarden schilderde. Hij legde ruiters en wedrennen vast aan de Maliebaan en was zeer actief bij het Genootschap Kunstliefde.

Arjan den Boer studeerde Algemene Letteren en is publicist op het gebied van geschiedenis, erfgoed en architectuur.

De familie Testas stamde uit Bordeaux. Voorouders van Willem waren eind 17e eeuw als hugenoten naar de Nederlanden gekomen, waar zij een goede positie verwierven in de handel, het bestuur en het leger. Zijn grootvader was in de Franse tijd lid geweest van de Utrechtse gemeenteraad. Willems vader Hendrik Jan Testas (1796-1871) doorliep een militaire carrière als kolonel der infanterie en 'Plaatselijke Kommandant' van Utrecht. Hij was ridder in de Militaire Willems-Orde, commandeur in de Orde van de Eikenkroon en drager van het Metalen Kruis, verworven bij de Tiendaagse Veldtocht van 1831. De koning kon in 1854 dan ook moeilijk Testas' verzoek weigeren 'tot het aannemen van den Geslachtsnaam De Famars, ten einde zich en zijne wettige nakomelingen in het vervolg te kunnen noemen en teekenen De Famars Testas'. De toegevoegde familienaam kwam van overgrootmoeder Louise Constantia de Famars (1713-1781) en was inmiddels uitgestorven. Ook Willem Testas droeg dus voortaan de dubbele naam, evenals zijn broer en zussen Frits, Marie en Anna. Zij groeiden op aan de Kromme Nieuwegracht 28, maar Willem was geboren in het huis van zijn oma aan de Oudegracht 33 omdat vader Testas toen nog in Leeuwarden gelegerd was. Hun moeder was Marij Frederique Duim

(1807-1877), van wie Willem het teken-talent geërfd zou hebben. Zijn vader was ook kunstzinnig: Hendrik Jan de Famars Testas schreef gedichten en publiceerde die in twee delen *Ernstige en luimige Zangen*. Maar Willem kwam 'met een teekennen ter wereld' en toen hij nog geen 15 jaar oud was, waren zijn tekeningen al 'zóó verba-zingwekkend correct, dat men er den geboren kunstenaar in herkende'.

▲ Willem de Famars Testas in reiskostuum. Foto door Kunstliefde-lid Willem Cornelis van Dijk, 1868.

RIJKSMUSEUM VAN OUDHEDEN, LEIDEN

< Binnenplaats van een huis te Cairo. Olieverfschilderij W. Testas, 1868-1881. RIJKSMUSEUM, AMSTERDAM

▼ De tempelruïnes te Philae bij Aswan. Aquareltekening W. Testas, 1859. RIJKSMUSEUM, AMSTERDAM

In 1851 begon Willem aan de Haagsche Teeken-Academie, de oudste kunstacademie van het land. De nadruk lag er op klassieke vakken als modeltekenen en perspectiefleer, bepaald niet Willems favorieten. Directeur en kunstschilder Jacob van den Berg (1802-1861) had moeite om 'het dartele, brieschende veulen in het gareel te houden'. Zoals een jeugd-vriend - wellicht medestudent - met de initialen J.G. later schreef: 'Een geboren romantiek, een fantasist, die droomde van Walter Scott's Ivanhoe en Quentin Durward, en wiens onderleg-papieren bezaaid waren met geestig geteekende ridders, schildknepen en edelvrouwen - zulk een aanbieder der middeleeuwen, op het water en brood der klassieken te zetten!' Later moest Testas toegeven dat hij veel van Van den Berg had geleerd.

Reizen naar het Oosten

Het was gebruikelijk een kunstopleiding te vervolmaken met een buitenlandse reis, meestal naar Italië. De 24-jarige Willem Testas kreeg echter een unieke kans. Via het familienetwerk kwam hij in contact met de Franse egyptoloog Émile Prisse d'Avennes (1807-1879). Prisse had als ingenieur gewerkt voor de onderkoning van Egypte en was de taal en cultuur gaan bestuderen. In navolging van de *Description de l'Égypte* (1809-1822) die Napoleon Bonaparte had laten maken, gaf keizer Napoleon III Prisse in 1858 opdracht

voor een expeditie naar oud-Egyptische en islamitische monumenten. Testas kreeg toestemming zich aan te sluiten, deels op eigen kosten. Hij zou voor zichzelf werken, maar omdat de officiële tekenaar uitviel, nam hij die rol gedeeltelijk op zich. Er reisde ook een jonge fotograaf mee, Eduard Athanase Jarrot (1835-1873). De geplande reis van vijf maanden langs de Nijl duurde uiteindelijk twee jaar, vol ontberingen als hitte, ziektes en het onhebbelijke gedrag van Prisse. Testas noemde diens onvolkomenheden later 'het logisch gevolg van zijn goede eigenschappen, want hij was ook voor zichzelf nauwgezet en veeleisend'. Ondanks alles was de reis voor de jonge kunstenaar 'eene ongekende heerlijkheid'. Testas legde zijn indrukken op meerdere manieren vast. Hij maakte strakke tekeningen van monumenten voor de publicaties van Prisse. Voor zichzelf schetste hij 'al die volkstoneelen (...) welke in het kleurige Oosten zijn oog in verrukking brachten: die stralende moskeeën en donkere, smalle, bochtige spelonken, waar in diepe schaduw onbewegelijke figuren loeren; die vroolijke barbierswinkels; die ezels in het felle zonlicht...' Ook hield hij een dagboek bij en deed verslag in maandelijkse brieven aan zijn ouders (deze reisverslagen zijn in 1988 uitgegeven). Bij terugkomst was Willem volgens zijn moeder 'bijna onkenbaar geworden, zoo erg bruin van kleur en zoo mager'.

▲ 'Eene voorlezing van J. van Liefland te Utrecht by gelegenheid van een feest op Kunstliefde.' Aquareltekening W. Testas, circa 1857. [HET UTRECHTS ARCHIEF](#)

< Tei en zijn vrouw, Memphis. Litho door Testas uit *Histoire de l'art égyptien* van Émile Prisse-d'Avesnes. [RAWPIXEL, WIKIMEDIA COMMONS](#)

↳ Tentenkamp op de berg Sinaï tijdens Testas' tweede reis. Aquarel W. Testas, 1868. [UNIVERSITAIRE BIBLIOTHEKEN LEIDEN](#)

> Kunstliefde-leden in het Lockhorsterbos, Oud-Leusden. Sepiatekening W. Testas, 1863. [HET UTRECHTS ARCHIEF](#)

Tien jaar later maakte Testas nog een reis van vijf maanden door Egypte, Palestina en Syrië op uitnodiging van de Franse oriëntalist Jean-Léon Gérôme (1824-1904). Deze 'schilderkaravaan' bestond uit acht kunstenaars. *Het Utrechtsch provinciaal en stedelijk dagblad* berichtte in maart 1868: 'Onze geachte en verdienstelijke stadgenoot jhr. [sic] W. de Famars Testas doet met eenige kunstenaars van naam uit Parijs een kunstreis door 't Oosten. Naar luid van mededeelingen omtrent die reis ontvangen, is 't reisgezelschaps lot dusverre gelukkig. Men is Egypte doorgetrokken, heeft daarbij een zandstorm gehad, en ging nu met eene karavaan de landengte van Suez over, om door de woestijn, langs den berg Sinaï Jeruzalem te bereiken.' Testas' Frans-talige reisdagboek doet veel uitgebreider verslag (het is in 1992 vertaald uitgegeven). We volstaan hier met de laatste zin over de terugreis op 2 juni 1868: 'Tegen half 8 vertrokken wij uit Keulen en om half 2 zag ik de grijze klokketoren van onze goede oude Dom weer terug.'

Thuis werkte Testas zijn schetsen - over een lengte van jaren - uit tot schilderijen en aquarellen. Door zijn vroege reiserivaring werd hij de eerste Nederlandse specialist in het oriëntalisme - de geroman-tiseerde verbeelding van het Oosten die destijds geliefd was bij het westerse publiek. Hij verbeeldde zowel het oude Egypte als de 19e-eeuwse Arabische wereld. Bij een tentoonstelling in Den Haag in 1863 schreef een stadsgenoot van Testas trots: 'Men erkent het oogenblikkelijk, de jonge kunstenaar heeft het Oosten gezien, met vrucht gezien, genoten en beoefend.'

Kunstliefde-kringen

In de jaren voor, tussen en na zijn reizen woonde Testas bij zijn ouders aan de Kromme Nieuwegracht en later als vrijgezel aan de Ganzenmarkt en de Neude. Hij was in 1856 werkend lid (kunstenaarslid) geworden van het schilder- en tekengenootschap Kunstliefde, dat een jaar later het vijftigjarig bestaan vierde. Hij exposeerde er niet alleen, maar was ook lid van meerdere commissies: die voor de tekenzaal, voor de garderobe, voor de kunstbeschouwingen én voor de tentoonstelling. Alsof dat niet genoeg was, fungeerde hij ook als een van de 'stellers' voor zowel het gekleed als ongekleed modeltekenen. Zij waren verantwoordelijk voor de 'welvoegelijkheid en doelmatigheid van de standen' die de modellen aannamen en ook voor aanschaf en onderhoud van de kleding. Testas was daarnaast een visuele chroniqueur van het kunstgenootschap. Zo maakte hij een portret van Joannes van Liefland (1809-1861), tekenaar én auteur van *Utrechtsch oudheid* (1857), terwijl die een tekst voordroeg op een feestavond van Kunstliefde. En in 1863 vervaardigde hij een groepsportret in sepia van Kunstliefde-leden

die aan het schetsen en ontspannen waren in het Lockhorsterbos tijdens een 'uittocht' naar Oud-Leusden.

Er waren bij Kunstliefde twee gelegenheden om werk te presenteren: maandelijkse kunstbeschouwingen en jaarlijkse tentoonstellingen. Bij de 'kunstbeschouwingen voor de leden met hunne dames' werd een portefeuille met tekeningen 'ter bezigtiging aangeboden'. Egyptische tekeningen van Testas waren zo bijvoorbeeld in 1860 te zien. Al op de tentoonstelling van 1857 had hij een portret en enkele schilderijen van dieren geëxposeerd - honden en paarden behoorden van jongs af aan tot zijn favorieten onderwerpen. Op de tentoonstelling van 1864 trok 'de poney van W. de Famars Testas, naar het leven geschilderd' veel aandacht. De schilder Gerard Bilders (1838-1865) noemde het werk in een brief aan schrijver Johannes Kneppelhout 'een klein wonder van delicate schildering en schoone modellering'.

Deze waardering betrof het schilderij dat Testas een jaar eerder had gemaakt van jhr. Jacob Carel Martens (1817-1872) met zijn dochters, terwijl die zich klaarmaakt voor een ochtendrit op zijn paard (of pony). Martens was een neef van Testas, woonde aan de Lange Jansstraat en was ook lid van Kunstliefde. Veel (niet-werkende) leden waren van adel en Testas voelde zich goed thuis in die kringen. Hij was immers 'een echt gentleman, iemand die door geboorte en neigingen tot de zeer beschaafde kringen behoorde, en wiens voorkomen eerder aan een diplomaat dan aan een schilder deed denken', volgens eerdergenoemde J.G. Prominente leden kochten werk van Testas aan. Mr. Pieter VerLoren van Themaat (1837-1903), langjarig secretaris-penningmeester van Kunstliefde, toonde in 1878 zijn porte-

▲ Jhr. Jacob Carel Martens met zijn dochters Johanna en Susanna, vlak voor een paardrijrit. Olieverfschilderij W. Testas, 1863.

PARTICULIERE COLLECTIE / CHRISTIE'S, AMSTERDAM

➤ Harddraverij op de Maliebaan. Aquarel W. Testas, 1883.

PARTICULIERE COLLECTIE / HET UTRECHTS ARCHIEF

▲ Dames en een heer te paard op de Maliebaan. Tekening W. Testas, circa 1880.

PARTICULIERE COLLECTIE / HET UTRECHTS ARCHIEF

▼ Achterzijde van Maliebaan 27 met mevrouw Ram-Duim.

Aquarel W. Testas, 1877. PARTICULIERE COLLECTIE / HET UTRECHTS ARCHIEF

feuille met tekeningen aan leden van Pulchri Studio in Den Haag. 'Van de Famars Testas (...) bezit de verzamelaar menige belangwekkende aquarel uit het leven in Egypte, met die nauwkeurigheid en gemakkelijkerheid geschetst, welke Testas een tweede natuur zijn', schreef *Het Vaderland*. En oud-voorzitter Willem Constantijn Pieter baron van Reede van Oudshoorn (1812-1874) liet bij zijn overlijden een grote collectie schilderijen na met daarin werken van Testas.

Op de ledentoonstelling van 1869 - kort na zijn tweede reis - waren twee schilderijen van Testas te zien, waaronder *Eene straat in Jeruzalem*. Het *Utrechtsch provinciaal en stedelijk dagblad* schreef daarover: 'Kleur en tekening van het eerste zijn boeiend en meesterlijk; dat is weder een werk, den met regt gevierden kunstenaar waardig'. De schilder ontving als waardering een premie van 300 gulden van Kunstliefde. Later schonk hij *Eene straat in Jeruzalem* aan het Museum Kunstliefde (het werk zou begin 20e eeuw in het buurpand van zijn geboortehuis aan de Oudegracht komen te hangen, waar het museum zich toen vestigde, maar in 1920 geveild worden). Testas' inzet voor Kunstliefde werd beloond. In 1875 benoemde het genootschap hem tot erelid.

Huis aan de Maliebaan

Willem Testas was ook kapitein bij de infanterie van de Utrechtse schutterij, wellicht aangespoord door zijn inmiddels gepensioneerde vader. Enkele jaren na diens overlijden vertrok Testas naar Brussel. Daar was het kunstklimaat gunstiger voor oriëntalist dan in het nuchtere Holland. Hij had goede contacten met de Brusselse vestiging van de gerenommeerde kunsthandelaar Goupil, schoonvader van zijn reisgenoot

Gérôme. De Belgische hoofdstad was in die jaren een kunstenaarskolonie voor Nederlandse schilders. Testas' moeder verbleef korte of langere tijd bij hem en overleed in 1877 in Brussel. Je zou verwachten dat de band met Utrecht afnam na haar dood, maar hetzelfde jaar nog schreef Testas zich in op Maliebaan 27, samen met zijn ongehuwde zus Marie. Zij trokken daar in bij hun tante Paulina Madelaine Duim (1813-1900), weduwe van Isaac Arend Ram, secretaris van de stad Utrecht.

Testas schilderde in 1877 een gezicht op de tuin met zijn tante in de serre, met als opschrift 'Achterzijde van het huis mijner Tante Mw Ram geb Duim / Maliebaan over de Nachtegaalstraat'. In de jaren daarop maakte hij enkele voorstellingen van ruiters en harddraverijen op de Maliebaan. Daar werd sinds 1827 elk voorjaar een kortebaandraverij gehouden, oorspronkelijk verbonden aan de Palmpaardenmarkt. Op een andere tekening van twee dames en een heer te paard is op de achtergrond een vélocipède zichtbaar, nog voordat het eerste officiële fietspad op de Maliebaan in 1885 een feit zou worden.

In deze Utrechts tussenperiode haalde Testas de banden aan met Jan van der Mandere (1844-1894), een vriend die hem in 1868 nog op de trein had gezet als begin van zijn tweede reis naar het Oosten. De bijna 50-jarige kunstenaar raakte geëngageerd met Jans zus, Françoise van der Mandere (1847-1921). In 1882 trouwden zij. Ook Françoise werd nog ingeschreven op Maliebaan 27, maar een jaar later vertrokken ze naar Brussel, waar hun beide kinderen Henri en Marie werden geboren. Marie Madelaine de Famars Testas (1885-1945) zou later als kunstenares in haar vaders voetsporen treden.

Laatste levensfase

'De heer W. de Famars Testas, te Brussel, vergeet Utrecht niet', schreef het *Utrechtsch Dagblad* in april 1887. Hij had voor de Kunstliefde-tentoonstelling een aantal Egyptische tafereelen ingezonden. Testas was intussen een gerenommeerd schilder. Regelmatig exposeerde hij op de tentoonstellingen van Levende Meesters in de grote steden en bij Arti et Amicitiae in Amsterdam. In 1881 had de staat zijn schilderij *Binnenplaats van een huis te Caïro* aangekocht voor 's Rijks Verzameling van Moderne Kunst in Haarlem (tegenwoordig in de collectie van het Rijksmuseum, in bruikleen aan het Dordrechts Museum). Oriëntalistisch werk was zijn handelsmerk. 'Jaren lang heeft Testas op dat kapitaal geteerd, hetwelk hij op die gedenkwaardige reis verzameld heeft', schreef J.G. Na 1885 ging de schilder zich echter ook op vaderlandse en historische onderwerpen richten. Hij maakte illustraties voor heruitgaves van de romans van Jacob van Lennep, die breed gewaardeerd werden.

In 1891 verhuisde Testas naar Arnhem. In Utrecht kwam hij zelden meer, maar bracht nog wel werk in voor kunstbesouwingen van Kunstliefde. Omdat hij 'zich met de moderne opvatting der kunst niet goed [kon] vereenigen' trok de schilder zich steeds verder terug, al werd hij wel gemeenteraadslid in Arnhem. In zijn laatste levensjaren leed Testas aan een longemfyseem. Aan de zoon

van Prisse schreef hij in 1894 dat zijn gezondheidssituatie 'nog altijd het gevolg is van de vermoeienissen van mijn eerste Egyptereis, die ik met Uw beroemde vader maakte, maar dat ik in ander opzicht zo van die interessante reis geprofiteerd heb dat ik me over de onvermijdelijke gevolgen maar niet te veel beklaag.' Twee jaar later overleed Willem de Famars Testas op 61-jarige leeftijd.

Bronnen en literatuur

- Het Utrechts Archief, Personen (burgerlijke stand en bevolkingsregisters).
- Het Utrechts Archief, 777-1 Schilder- en tekenkundig genootschap Kunstliefde te Utrecht: inleiding en bijlagen.
- J.G., 'W. de Famars Testas, 1885-1896', *Algemeen Handelsblad*, 29 maart 1896.
- Jaap Röell, *Kunstenaarsleden van het Genootschap Kunstliefde te Utrecht, 1807 t/m 2007, een lexicon* (ongepubliceerd, versie 31 december 2022).
- Jaap Röell, *Extra bijlage bij artikel in Jaarboek 2014 Oud-Utrecht: 'Oververtegenwoordiging van (Utrechtse) adel in het ledenbestand van het Genootschap Kunstliefde, 1850-1916'*, versie 16 juni 2016, www.oud-utrecht.nl.
- Willem de Famars Testas (ingeleid en bewerkt door Maarten J. Raven), *Reisschetsen uit Egypte, 1858-1860* (Maarssen 1988).
- Willem de Famars Testas (vertaald, ingeleid en geannoteerd door Maarten J. Raven), *De schilderkaravaan, 1868* (Leiden 1992).
- Kranten, tijdschriften en almanakken via delpher.nl.